

TÜRK BASININDA LİDERLERİN 16 MAYIS 2017 REFERANDUM HABERLERİNİN ÇERÇEVELENMESİ

Gülsüm ŞİMŞEK¹

ÖZ

İletişim ve medya alanında yapılan araştırmaların başında, toplumun büyük çoğunluğunu etkileyen konuların yazılı ve görsel basında sunumunun nasıl yapıldığı gelmektedir. Haberlerin yazılı ve görsel basında nasıl sunulduğuna dair kullanılan yöntemlerden birisi çerçeveleme analizidir. Çerçeveleme analizi, haberlerin medyada kamuoyuna nasıl sunulduğunu ortaya koymaya çalışan bir araştırma yöntemidir. Bu çalışmada 16 Nisan 2017 anayasa değişikliği referandumuyla ilgili haberlerin Milliyet, Sözcü ve Yeni Akit gazetelerinde nasıl sunulduğu çerçeve analizi ile tespit edilmeye çalışılmıştır. Çalışma, ilgili gazetelerin AKP, CHP ve HDP haberlerinin çerçevesiyle sınırlanmıştır. Yapılan analiz sonucunda gazetelerin kullandıkları haber çerçevelerinde farklılıklar tespit edilmiştir. Gazetelerin iktidar haberleri çerçevesinde, 15 Temmuz-darbe, terörist-PKK-YPG, hayır-evet ve Avrupa temaları ön plana çıkmaktadır. HDP ile ilgili haberlerde hayır, darbe-15 Temmuz, barış ve özgürlük çerçeveleri, CHP haberlerinde ise hayır, tek adam, ağır veballi evet, darbe-15 Temmuz-FETÖ çerçeveleri vurgulanmıştır. Yeni Akit gazetesi HDP'ye ve CHP'ye karşı "yalancı Kılıçdaroğlu, HDP'nin evet yalanı, ilgi görmeyen HDP mitingleri, PKK destekçisi CHP" gibi olumsuz çerçeveler inşa etmiştir. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan ile ilgili haberler ise "referandum resti, evet oylarının önde gittiği, referandum anketleri vb." olumlu çerçevelerde kamuoyuna sunulmuştur. Çalışmada aynı zamanda liderlerin referandum söylemlerinin hangi çerçeveler üzerinde inşa ettikleri betimlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Çerçeveleme, gazete haberleri, referandum.

FRAMING OF TURKISH LEADERS' 16 MAY 2017 REFERANDUM NEWS IN TURKISH

MEDIA

ABSTRACT

At the beginning of the researches carried out in the field of communication and media is how to make the presentations in written and visual media which affect the majority of the society. One of the methods used for how news is presented at the printed and visual press is framing analysis. Framing analysis is a method of research that tries to reveal how the news is presented to the public in the media. In this study it was determined by the framework analysis of how news related to constitutional amendment referendum on 16 April 2017 was presented in Milliyet, Sözcü and Yeni Akit journals. The study is limited to the framing of AKP, CHP and HDP news of relevant newspapers. As a result of the analysis made, differences were found in the news frames used by the newspapers. In the frame of newspapers' governmental news, '15 July coup terrorist-PKK-YPG, no-yes and European 'themes are in the forefront. In the news about HDP no, coup-15 July, peace and freedom frames, in the news about CHP;' bossism, yes with heavy sin, coup-15 July- FETO' frames are emphasized. The New Akit has

¹ Öğr. Gör. Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi/Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi Halkla İlişkiler ve Tanıtım Doktora Öğrencisi, gulsumsimsek@osmaniye.edu.tr / gulsumerbasansimsek@gmail.com, ORCID ID: 0000-0001-8922-2088

built negative frames against the HDP and the CHP such as: "Kılıçdaroğlu the liar, HDP's uncared meetings, HDP's (yes lie), CHP The PKK supporter while the news about the President Recep Tayyip Erdogan were presented to the public in positive frames such as "referendum challenge, the votes for yes go ahead , Referendum surveys, etc.. In the study at the same time, the frames on which the leaders built the referendum discourses are described.

Keywords: Framing, newspaper news, referendum.

Giriş

Kamuoyunu ilgilendiren önemli konuların yazılı ve görsel basında nasıl sunulduğu, kamuoyunun algılamasını nasıl yönlendirdiği habercilik alanında üstünde en çok tartışılan konulardan bir tanesidir. Haberlerin sunumunda kitle iletişim araçlarının nasıl bir duruş sergilediği, ideolojik duruşlarına göre yanlı bir tutum olup olmadığı üzerine çok sayıda araştırma yapılmaktadır. Bu araştırmalarda yöntem olarak söylem analizi ya da gösterge bilim analizi kullanılırken son yıllarda çerçeveleme analizi de uygulanmaktadır (Kılıç, 2011: 2).

Çerçeveleme analizi, medya metinleri üzerinde çerçeveler vesilesiyle okuyucunun belirli şekillerde düşünmesini amaçlamaktadır. Seçmek ve öne çıkarmak çerçevelemenin önemli özelliklerindedir (Entman, 1993: 52). Çerçeveler kendilerini, öne çıkarma, vurgulama, yorumlama ve dışlama kalıplarıyla olaylar hakkında belirli anlamlar ortaya çıkarırlar (Carragee and Roefs, 2004: 215-216). Haberlerin çerçeveleme şekli, haberlerin halk tarafından algılanma şeklini belirler.

Bu çalışmada da 16 Nisan 2017 anayasa referandumunda siyasi liderlerin "Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, Kemal Kılıçdaroğlu ile HDP ve Osman Baydemir" Milliyet, Sözcü ve Yeni Akit gazetesindeki haberlerin nasıl sunulduğu çerçeveleme yöntemiyle analiz edilecektir. Çalışmada ilk olarak 16 Nisan 2017 Anayasa değişikliğiyle ilgili bilgi verilecek ardından çerçeveleme teorisinin ortaya çıkışı, gelişimi, odaklandığı konular üzerinde durulacaktır. Çerçeveleme analizi ve gündem belirleme kuramı üzerinde kısa bir tartışma yapılacaktır. Yöntem ve bulgular kısmında çalışma kapsamında oluşturulan çerçeveler öncelikle niteliksel içerik analiziyle tespit edilip, niceliksel içerik analiziyle de haberlerde vurgulanan, dışarda bırakılan, dahil edilen kelimeler üzerinde çerçeveler incelenecektir.

1. 2017 Anayasa Değişikliği Referandumu

Literatürde “halk oylaması” olarak tanımlanan referandum kavramı, yarı doğrudan demokrasinin en temel uygulamasıdır. Referandum, meclisler tarafından kabul edilmiş yasa metinlerinin yürürlüğe girebilmesi amacıyla halk tarafından onaylanması demektir. Zorunlu veya isteğe bağlı olabilir (Çam, 2011: 403).

16 Nisan 2017’de gerçekleştirilen referandum, Türkiye’nin yedinci referandumudur. Geçmiş dönemlerde Türkiye’de gerçekleştirilen halk oylamalarının neticesine beş defa evet, bir defa hayır çıkmıştır. Türkiye’de ilk referandum 9 Temmuz 1961’de yeni anayasanın halk oylamasına sunulmasıyla gerçekleşmiştir ve % 61,7 ile evet oyu çıkmıştır. İkinci referandum 12 Eylül 1980 darbesinden sonra askeri yönetimin belirlediği anayasa referandumudur ve % 91,4 ile evet oyu alınmıştır. Üçüncü referandum 1982 anayasasının geçici 4. maddesi olan siyasi yasakların kalkmasıyla ilgili olan halk oylamasıdır. Bu referandumun sonucunda da % 49,8 hayır, % 50,2 ile evet oyu yer almış ve siyasi yasaklar kalkmıştır. Dördüncü referandum, siyasi yasakların kalkmasıyla birlikte yerel seçimlerin bir yıl erkene alınması için yapılmıştır. Bu referandumda % 65 hayır oyu ile Türkiye’de referandum tarihinde ilk defa hayır oyu çıkmıştır. Beşinci referandum, 21 Ekim 2007’de cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesi amacıyla anayasa değişikliği teklifine dair halk oylamasıdır ve % 68,9 ile evet oyu ile neticelenmiştir. Altıncı referandum ise 12 Eylül 2010 tarihinde yirmi altı maddelik değişiklik paketi için yapılan referandumdur ve % 57,9’luk evet oyu almıştır (<http://www.haberturk.com>).

16 Nisan 2017’de gerçekleştirilecek olan yedinci referandum için TBMM Genel Kurulu’nda 10 Aralık 2016’da anayasa değişikliği teklifinde bulunmuş ve ikinci tur görüşmeleri 21 Ocak cumartesi günü tamamlanmıştır. TBMM Genel Kurulu’nda teklifin tamamı üzerinde yapılan oylamaya 488 milletvekili katılmış, 339 kabul, 142 ret, 5 boş ve 2 oy geçersiz sayılmıştır. 18 maddelik anayasa değişikliği teklifi 42 günlük görüşmelerin ardından 21 Ocak 2017’de yasalaşmıştır.

TBMM Genel Kurulu’nda kanunlaşan anayasa değişikliği ve Cumhurbaşkanlığı sistemi altında getirilmesi öngörülen 18 maddelik yeni düzenlemeler şunlardır: Milletvekili sayısı 550’den 600’e çıkarılacak; milletvekili

seçilebilme yaşı 25'ten 18'e indirilecek; TBMM ve Cumhurbaşkanlığı seçimleri, 5 yılda bir aynı gün yapılacak; meclis, denetim ve bilgi edinme yetkisini, "Meclis araştırması", "genel görüşme", "meclis soruşturması" ve "yazılı soru" yoluyla kullanacak; cumhurbaşkanının partisiyle ilişkisi kesilmeyecek; cumhurbaşkanının görev süresi 5 yıl olacak. Bir kişi en fazla 2 kez cumhurbaşkanı seçilebilecek; Cumhurbaşkanlığına, seçimlerde geçerli oyların en az yüzde 5'ini alan partiler ile en az 100 bin seçmen aday gösterebilecek; seçimde, geçerli oyların salt çoğunluğunu alan aday cumhurbaşkanı seçilecek; Cumhurbaşkanı "Devlet başkanı" olacak, yürütme yetkisini üstlenecek, Başkomutanlığı temsil edecek; Cumhurbaşkanı, cumhurbaşkanı yardımcılarını ve bakanları atayacak ve görevlerine son verecek; Cumhurbaşkanı, anayasa değişikliklerine ilişkin kanunları gerekli gördüğü takdirde halkoyuna sunacak; Cumhurbaşkanı, yürütme yetkisine ilişkin konularda Cumhurbaşkanlığı kararnamesi çıkarabilecek; kanunda açıkça düzenlenen konularda cumhurbaşkanlığı kararnamesi çıkarılamayacak; TBMM'nin aynı konuda kanun çıkarması durumunda, cumhurbaşkanlığı kararnamesi hükümsüz olacak; TBMM cumhurbaşkanı, cumhurbaşkanı yardımcılarını ve bakanlar hakkında soruşturma açılmasını isteyebilecek; hakkında soruşturma açılmasına karar verilen cumhurbaşkanı seçim kararı alamayacak; Cumhurbaşkanı, bir veya daha fazla cumhurbaşkanı yardımcısını atayabilecek; Cumhurbaşkanı yardımcılarını ve bakanlar, milletvekili seçilme yeterliliğine sahip olanlar arasından cumhurbaşkanı tarafından atanacak ve görevden alınacak; milletvekilleri, cumhurbaşkanı yardımcısı ve bakan olarak atanırlarsa üyelikleri sona erecek; TBMM, üye tamsayısının beşte üç çoğunluğu ile seçimlerin yenilenmesine karar verebilecek; Cumhurbaşkanı, kanunda düzenlenen ilgili şartların gerçekleşmesi halinde OHAL ilan edebilecek; disiplin mahkemeleri dışında askeri mahkemeler kurulamayacak; Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulunun adı, Hakimler ve Savcılar Kurulu şeklinde değişecek; bütçeyi Cumhurbaşkanı Meclise sunacak; Yürütme yetkisi ve görevi, Cumhurbaşkanı tarafından anayasaya ve kanunlara uygun olarak kullanılacak ve yerine getirilecek; TBMM'nin bir sonraki seçimi ve Cumhurbaşkanlığı seçimi, 3 Kasım 2019 tarihinde birlikte yapılacak; Askeri Yargıtay, Askeri Yüksek İdare Mahkemesi ve askeri mahkemeler kalkacaktır (<http://www.cnnturk.com>). Anayasa değişikliği ve Cumhurbaşkanlığı sistemi altında getirilmesi öngörülen 18 maddelik yeni düzenlemeler için 16 Nisan 2017'de

gerçekleştirilen halk oylamasında % 51,41 ile evet, % 48,59'luk oranla da hayır oyu çıkmıştır. Türkiye'de gerçekleştirilen yedinci referandum da evet oyu ile sonuçlanmış ve Anayasa değişikliği ile Cumhurbaşkanlığı sistemi altında öngörülen düzenlemeler için halktan onay alınmıştır.

2. Haberlerde Çerçeveleme

Haberler, belirli sunum ve uygulamalarla var olurlar. Haberlerin kamuoyuna sunum şekilleri haberlerin anlaşılmasını, insanların içinde buldukları dünyayı, olaylara ve olgulara nasıl tepki vereceğine dair etkiye sahip olabilirler. Çerçeveleme analizi ile haberlerin sunum biçimlerini anlama çabası ve bu çerçeveler aracılığıyla düşünen insanların bilişsel ve davranışsal tepkileri üstüne yoğunlaşır. Çerçeveleme analizinin temel problemi çerçevelerin sosyal gerçekliği oluşturulma biçimidir (Deacon vd. 2007:161'den akt., Yağan, 2015: 49). Entman'a göre (1993-52) çerçevelemede "algılanan gerçekliğin bazı yönleri seçilmeli ve iletişimsel bir metinde onları daha belirgin kılmaya çalışılmalıdır; böylelikle tanımlanan sorun için belirli bir problem tanımlaması, nedensel yorumlama, ahlaki değerlendirme ve / veya tedavi önerisi geliştirilecektir."

Çerçeveleme kelimesi, Bateson'a göre (1955) 1950'li yılların ortalarından itibaren kullanılmaya başlanmıştır. Çerçeveleme analizi ABD'de sosyolog Erving Goffman (1974) tarafından geliştirilmiştir. Goffman, çerçeveleme analizini Wittengenstein'in dil bilim felsefesinden esinlenerek ele almıştır ve insanların günlük hayat şartları içinde anlam kazanabilmek amacıyla sistematik bir özet çıkarmak istemiştir. Goffman'ın çerçeveleme kuramı günlük hayatın karmaşıklıklarıyla mücadele edebilmek için insanların özlenimlerini günlük hayat hakkında nasıl kullandıkları üzerine kurulu kuramsal bir yaklaşımdır, belirli bir zaman diliminde toplumsal konular hakkında özlenim setleri çıkarmak amacıyla kullanılmaktadır. Goffman çerçeveleme kuramıyla insanların sosyal dünyaya rutin olarak verdiği anlamlar üzerinde dururken 1970-1980'lerde gerçekleşen toplumsal ve siyasi içerikle birlikte yeni kavramsal çerçevelerin oluşturulmaya başlanmıştır. Çerçeveleme kuramı artık kitle iletişim araçlarının toplumsal dünyayı etkilemesini açıklamak amacıyla kullanılmaya başlanmıştır (Tokgöz, 2015: 365-368). Ancak kuram gerçek anlamda yaygın biçimde Entman'ın 1993'de "Framing as a Fractured Paradigm"- "Kırılğan Bir

Paradigma Olarak Çerçeveleme” makalesinin yayınlanması ünlenmiş ve 1993’den sonra “çerçeve-çerçeveleme” terimleri haber ve gazetecilik üstünde yapılan araştırmalarda artarak 2008-2009’da en üst seviyeye gelmiştir. Haberlerin çerçevenmesinde sözcükler, imajlar, yan-anahtar cümleler, metaforlar, fotoğraflar ve semalar temsil şekillerini biçimlendiren yapılar olarak kullanılmıştır (Tokgöz, 2015: 365-369).

Çerçeveleme kuramı, bazı ana akım araştırmacılar tarafından gündem belirleme sürecinin parçası olarak görülmekte ancak literatürde tek başına bir teori olarak kabul görmektedir. Gündem belirleme kuramı, 1960-1970’li yıllarda ana akım kuramlar çizgisinde medyanın güçlü etkileri bakımından oluşturulan yeni kuramsal yaklaşımlardan bir tanesidir (Tokgöz, 2015: 283).² Günden belirleme kuramına göre kitle iletişim araçlarının önem verdiği konular kamuoyunun da üstünde durduğu konulardır. Yine kitle iletişiminin göz ardı ettiği konular da halkın önemsemediği konular haline gelmektedir. Bu kuramın temel varsayımı, kitle iletişim araçları halkın ne düşüneceğini söylemede başarılı olmayabilir ancak hedef kitlenin ne hakkında düşüneceğinin belirlenmesinde başarılı olmasıdır. Gündem belirleme kuramının Walter Lippman’ın Kamuoyu (Public Opinion) çalışmasına dayanmaktadır (Tekinalp ve Uzun, 2009: 125). Lipman’a göre, insanların zihinlerinde dünyaya karşı oluşan imajlar, düşünceler onların ulaşamayacağı bir konumdadır. Algıları şekillendiren bu kolektif düşünceler kamuoyunu oluşturup dış dünyadan alınan mesajlarla biçimlenmektedir. Bu mesajları da oluşturan en önemli unsur kitle iletişim araçlarıdır (Yaylagül, 2013: 49). Kitle iletişim araçları insanlar için en önemli bilgi kaynağıdır. Medya istediği bir olaya ağırlıklı olarak yer vererek kamuoyunun gündemini belirler. Bunu yaparken de enformasyon üstünde kontrolünü kurarak hem iletişim akışını kontrol eder. Böylelikle de toplum üstünde iktidar kurarak iktidarın sürdürülmesini sağlarlar. Eşik bekçileri ile medyada yer alacak mesajların seçimini, gösterimini, zamanlamasını kontrol ederler. McCombs ve Shaw’ın 1968’de Amerika Birleşik Devletleri’nde yapmış olduğu ampirik çalışmalara göre, özellikle kararsız seçmenler üzerinde medyanın önemli gördüğü olaylar seçmenler için de önemli hale gelmeye

² Ana akım Anglo Amerikan kuramlar çizgisinde 1960-1970’li yıllarda medyanın güçlü etkileri yeni kuramsal yaklaşımlar oluşturulmuştur. Bunlar, kullanımlar ve doyumlar yaklaşımı, gündem koyma kuramı, medya sistemleri bağımlılığı kuramı ve bilgi geğiği kuramıdır (Tokgöz, 2015: 283).

başlamıştır. Ampirik araştırmalar medyanın kurduğu gündem ile kamuoyunun bilişsel algılarının nasıl şekillendiğini ortaya koymaktadır (Agee ve ark., 1985: 33-35'den akt., Yaylagül, 2013: 78-79).

Gündem belirleme hangi haberin medyada yer alacağı üzerine odaklanırken, çerçeveleme de haber sunumuna odaklanmaktadır. Bu nedenle çerçeveler izleyicilerin konular hakkında “*ne düşünmesi*” değil “*nasıl*” düşünmesi gerektiğini belirler. Günden belirlemeni ve çerçeveleme kuramının temelleri ve odaklandıkları unsurlar farklıdır. Gündem belirleme kuramı medyanın güçlü etkileri modeline daha yakinken, çerçeveleme araştırmaları ise Goffman'ın sosyoloji, Tuchman ve Gitlin'in medya sosyolojisi araştırmalarına dayanmaktadır. Bu düşünürler çerçevelemenin haber üretimini biçimlendirişine ve ideolojik sonuçlarına önem vermektedir. Gündem belirleme, tutumların ulaşılabilirlik düşüncesine dayanarak kitle iletişim medyası kamuoyuna atfedilen olaylar üstünde önemlilik derecesini artırma gücüne sahiptir (Özarslan, 2014: 124-125). Kitle iletişim araçlarının sunduğu haberler, mesajlar, olaylar vb. gündem belirleme kuramı ile eşik bekçileri tarafından süzülerek kamuoyuna aktarılırken, çerçeveleme kuramıyla bu unsurların çeşitli argümanlar ile (fotoğraf, metafor, yan anlam, imaj, sözcükler) kitle iletişim araçlarının ideolojik duruşunu ortaya koyabilmektedir. Her iki kuram da kökenleri ve dayandıkları arka plan farklı olmakla birlikte medya araştırmalarında birbirini tamamlayan kuramsal olgulardır.

Çerçeveleme, son yıllarda haber süreçlerinin etkilerini anlamada önemli bir teori haline gelmiştir. Çerçeveleme, haberlerin medya çalışanları tarafından toplanıp sunulması ve bu haberlerin izleyiciler tarafından algılanma süreci olarak iki şekilde oluşmaktadır (Özarslan, 2014: 123-124). Aynı zamanda çerçeveler kendilerini, öne çıkarma, vurgulama, yorumlama ve dışlama kalıplarıyla olaylar hakkında belirli anlamlar ortaya çıkarırlar (Carragee and Roefs, 2004: 215-216). Haberlerin çerçeveleme şekli, haberlerin halk tarafından algılanma şeklini belirler.

Çerçeveleme, kullanıldığı metnin gücünü tanımlar. Çerçevelerin analizi, konuşma, haber raporu veya roman gibi iletişim araçlarıyla bireylere aktarılarak bilinç üzerindeki etkiyi ortaya koyar, medya metinleri üzerinde çerçeveler vesilesiyle okuyucunun belirli şekillerde düşünmesini amaçlamaktadır. Seçmek ve öne çıkarmak

çerçevelemenin önemli özelliklerindedir. Öne çıkarma ve seçim ile yalnızca gündeme gelen değil dışarıda bırakılan da çerçevelemeye içerisinde yer alır. Entman, çerçevelemenin dört özelliğinin olduğunu belirtmektedir. Bunlar, problemleri tanımak, nedenleri ortaya koymak, ahlaki yargılarda bulunarak çözüm önermektir. Ancak bir medya metninde çok sayıda cümlede bunların hiç biri bulunmasa bile bazı cümlelerde bir kaçına rastlanabilir (Entman, 1993: 51-52).

Entman'a göre çerçeveler dört yerde ortaya çıkmaktadır. Birincisi kaynaktır. Kaynak, bilinçli ya da bilinçsiz biçimde çerçeveyi üretir. İkincisi anahtar kelimelerdir. Klişeleşmiş imajlar, bilgi kaynaklarının, hüküm cümlelerinin ifade biçimleri metinleri ortaya çıkar. Üçüncüsü, kaynaktan gelen çerçevelerin yorumlanmasıyla izleyicilerin kendi çerçeveleri tarafından yönlendirilmesi. Dördüncü ise toplumun kültürü, ortaklaşa harekete geçen çerçeveler deposudur (Entman, 1993: 51-52).

1990'lı yıllardan itibaren çerçeveleme, kitle iletişim araçlarının enformasyonlarının belirlenmesinde yoğun şekilde kullanılmakta ve haber çerçeveleri ön plana çıkmaktadır. Haber metinlerinin çerçevenmesi toplumsal ve örgütsel değişkenler tarafından şekillenmektedir. Bunlar; toplumsal kurallar ve değerler, medyanın baskı ve sınırlamaları, çıkar gruplarının baskıları, haber üretim kalıpları, habercilerin ideolojik ve siyasi eğilimleridir (Shoemaker ve Reese 1996'den akt., Güran ve Özarslan, 2013: 300). Özellikle siyasetçiler habercilerle ve birbirleriyle haber çerçeveleri üzerinden rekabet etmektedir. Çerçeveleme siyasi iktidarın damgası haline gelerek metne hâkim olan siyasi gücün kimliğini yansıtmaktadır (Entman, 1993: 55). Bu kimlik yansıması da haberde öne çıkan anahtar kelimelerle, mecazlar, kavramlar, semboller, görsellerden oluşur ve bunlarda temsil edilir. Haber metinlerinde tutarsız bilgiler, uyuşmayan veriler olsa da tekrarlama, pekiştirme yaparak metindeki bazı fikirleri daha belirgin hale getirerek diğer argümanları daha az yer verir ya da tamamen görünmez kılar (Entman, 1991: 7). Gazeteciler seçkinlerin talepleri ve bilgisi dahilinde haberleri çerçevelere yerleştirerek hedef kitleye iletmektedir. Önemli olaylar gazeteciler tarafından seçilerek belirli çerçeveler içinde kamuoyuna aktarılmaktadır (Tokgöz, 2015: 370).

3. Yöntem ve Bulgular

Bu çalışmada, araştırma yöntemi olarak niteliksel ve niceliksel içerik analizi ile 16 Mart 2017-16 Nisan 2017 tarihleri arasındaki Sözcü, Milliyet ve Yeni Akit gazetelerinde, Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, Kemal Kılıçdaroğlu ve Osman Baydemir ve HDP ile ilgili diğer referandum haberlerinin söylemlerinin çerçevelenmesi amaçlanmaktadır. Araştırma kapsamında çerçeveleme analizi AKP, CHP ve HDP'nin haberleri kapsamında sınırlandırılmıştır. Bu üç gazetenin tercih edilmesinin sebebi haber söylemlerindeki farklılıklardan kaynaklanmaktadır. Araştırma gazetelerin internet versiyonları üzerinden yapılmıştır. Bunun nedeni de, internet gazeteciliğinin basılı versiyonuna göre daha çok görsel unsur barındırması, kelime ve ifadelerin taranıp bulunması ve bunların hangi koşullarda kullanıldığını görebilmeye imkân tanınmasıdır.

3.1. Niteliksel İçerik Analizi

Nitel bulgular bölümünde, incelenen Sözcü, Milliyet, Yeni Akit gazetelerinin sunduğu haberler içinden, çalışmada belirlenen ve haber çerçevesine dahil olan haber örneklerine yer verilmiştir.

3.1.1. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'la İlgili Gazete Temaları

3.1.1.1. Milliyet Gazetesi

a. Kutuplaşma

Cumhurbaşkanı Erdoğan: Saat 8 çok geç, saat 6'da sandık başına gidin!/ Milliyet-15.04.2017

Bir tarafta beyaz, ak var. Beyaz, ak. Orada ne var? Orada 'evet' var. Öbür tarafta kahverengi 'hayır' var. Dolayısıyla beyaza inşallah mührü vuracak, inşallah 16 Nisan'da ak yürüyüşü devam ettirmiş olacaksınız." diye konuştu.

b. Yalancı Kılıçdaroğlu

Cumhurbaşkanı Erdoğan'dan CHP'li vekilin o sözlerine sert tepki/ Milliyet-09.04.2017

Bir programda şunu söylüyor, 'Sayın Başbakan da Cumhurbaşkanı da bu darbenin üzerini örtmek istiyor.' Kılıçdaroğlu, bak yalan söyleme. Şu anda binlerce kişi cezaevlerinde. Bu darbecileri cezaevlerine sen mi tıktın? Biz bunları emniyet güçlerimizle toparladık, yargıya teslim ettik. Şu anda binlerce kişi cezaevinde. Bundan sonrası yargıya ait, süreç devam ediyor. Böyle garip bir adam bu adam. Fakat yalancının mumu 16 Nisan'a kadar yanar.

c. Düşman Avrupa

Cumhurbaşkanı Erdoğan: Bu Nazi sorunlarına gereken cevabı verin/Milliyet-03.04.2017

"Üç beş Avrupalının bu ülkenin gururunu incitmesine izin vermeyeceğiz. Avrupa'daki oy kullanan kardeşlerimizi ne kadar engellerseniz engelleyin oradaki sandıkları da patlatacağız. Bu Nazi torunlarına gereken cevabı verin. İsviçre terör örgütüne destekli miting yaptırıyor. Gün ola harman ola."

"ETA GİBİ YAPMADIKLARI SÜRECE BU ÜLKEDE ONLARA YAŞAM HAKKI YOK"/Milliyet-15.04.2017

Asıl sorun, Avrupa ülkelerinin bir bölümünün terör örgütleriyle mücadelemizden rahatsız olması. Gömüyoruz ya açtıkları hendeklere, çukurlara bu teröristleri gömmeye başladık ya rahatsızlık buradan geliyor. 20 ayda yaklaşık 11 bin teröristi etkisiz hale getirdik. Bu onları çok rahatsız ediyor. Ya silahları gömecekler ya da bu ülkeyi terk edecekler. O silahlar gömülmediği sürece, ETA gibi yapmadıkları sürece, bu ülkede onlara yaşam hakkı yok. Çok çektik, bu milleti parçaladılar, bu ümmeti parçaladılar. Artık bunlara tahammül yok. Bedelini ödeyecekler."

d. PKK, PYD, YPG, FETÖ = Hayır

Erdoğan'dan Samsun'da önemli açıklamalar/Milliyet-28.03.2017

Ana muhalefet partisi terör örgütüyle beraber hareket etti, maalesef. Şu anda Kandil ne diyor? 'Hayır' diyor. İmralı'da bölücü örgütün başı ne diyor? 'Hayır' diyor. Pensilvanya'daki FETÖ'nün başı ne diyor. Şimdi, ana muhalefet işte onlarla beraber yürüyor." diye konuştu.

Milliyet gazetesinde yer alan Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan ile ilgili haber sunumlarında kutuplaşma, yalancı Kılıçdaroğlu, düşman Avrupa ve "hayır" oyu verenlerin terör örgütleriyle eşit seviyede olduğuna dair metinler ön plana çıkmaktadır. Haber söylemlerinde kamuoyunun "evet" ve "hayır" oyu verenler şeklinde kutuplaştırıldığı, "evet" oyu verenlerin olumlu, "hayır" oyu verenlerin ise olumsuz biçimde betimlendiği görülmektedir.

3.1.1.2.Yeni Akit Gazetesi

a. İftiracı, Yalancı Kılıçdaroğlu

Cumhurbaşkanı Erdoğan'dan referandum resti!/Yeni Akit-11.04.2017

Kılıçdaroğlu 12 Eylül anayasasına 'hayır' dedim diyor. Biz de bu anayasayı değiştiriyoruz, yeni sistem getirelim diyoruz. Bir ülkede ana muhalefet partisi demek mevcut iktidardan sonra ülkeyi yönetmeye en yakın parti demek. Ağızlarından çıkanlara bakıyoruz. Yalan, iftira, küfür gidiyor. Urfalı böylelerine ne diyor: Densiz deve girmez eve...

Erdoğan'dan 'Hayır' standına sürpriz! Kampanyaları Yalan Üzerine/Yeni Akit-29.03.2017

Kılıçdaroğlu'nun yalanlar üzerine bir kampanya yürüttüğünü belirten Erdoğan, "Kılıçdaroğlu ne diyor? Bu cumhurbaşkanı muhtarları görevinden alır. Cumhurbaşkanı, muhtarları görevinden alamaz" dedi.

b. FETÖCU, İmralı=CHP

Erdoğan'dan 'Hayır' standına sürpriz! CHP Bölücülerle El Ele /Yeni Akit-29.03.2017

Samsun'da yapımı tamamlanan eserlerin toplu açılışına katılan Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan gündeme dair önemli açıklamalarda bulundu. CHP'nin referandumdaki, "hayırcı" tutumunu eleştiren Cumhurbaşkanı Erdoğan, "Kandil hayır diyor,

Pensilvanya'da FETÖ'nün başı hayır diyor. Ana muhalefet bunlarla beraber yürüyor” ifadelerini kullandı.

Cumhurbaşkanı Erdoğan'dan 16 Nisan'da idam tescili mesajı/ Yeni Akit-07.04.2017

Kandil', 'İmralı', FETÖ'nün yanı sıra CHP Genel Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu'nun da hayır' kampanyası yürüttüğünü kaydeden Erdoğan, "Bunlar, 'hayır diyenlere terörist diyorlar' diyor. Dağdaki, Kandil'deki terörist, İmralı terörist, Pensilvanya da terörist. Fakat biz burada bir uyarı yapmak durumundayız yoksa biz sandığa giden herkese bir defa hangi oyu verirse versin anlayışla karşılarız. Biz İzmir'den denize dökenlerden değiliz.

c. Düğün Günü 16 Nisan

16 nisan düğün günü/ Yeni Akit-26.03.2017

Antalya'da vatandaşlara hitap eden Cumhurbaşkanı Erdoğan, “Bu milletin cebinden paralarını çalanlar, paralel iktidar kuranlar için 16 Nisan kâbus günüdür. Ama istikrar getiren yeni sistemle 2023 hedeflerine ulaşacak Türkiye için düğün günüdür, bayram günüdür” dedi.

Akit gazetesinde Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan ile ilgili haberler iftiracı yalancı Kılıçdaroğlu, terör örgütleriyle eş değerde olan CHP ve kutlu bir gün olarak 16 Nisan temaları ön plana çıkmaktadır. Akit gazetesinin haber metinlerine göre CHP, terör örgütleriyle birlikte hareket etmektedir. 16 Nisan referandumunda başkanlık sisteminin kabul edilmesiyle birlikte teröristlerin kâbus günü olacağını ve Türkiye'yi aydınlık bir geleceğe taşıyacağını belirtiyor.

3.1.1.3. Sözcü Gazetesi

a. Avrupa'nın Erdoğan'a Tepkisi

Almanya'dan Cumhurbaşkanı Erdoğan'a çok sert tepki/Sözcü gazetesi-20.03.2017

Almanya Dışişleri Bakanı Sigmar Gabriel, Cumhurbaşkanı Tayyip Erdoğan'ın Nazi söylemine ilişkin ilk kez bu kadar sert bir açıklama yaptı. Cumhurbaşkanı Erdoğan, dün İlim Yayma Vakfı'nın Genel Kurulu'nda yaptığı konuşmada, Başbakan Angela Merkel'e yönelik “Nazi uygulaması yapıyorsun” ifadesini kullandı. Erdoğan'ın Nazi söylemine yanıt veren Gabriel, “Sabırlıyız ama aptal değiliz” dedi. Passauer Neue Presse gazetesine konuşan Gabriel, Nazi suçlamalarını şoke edici olarak nitelendirirken, “Bu nedenle Türk mevkidaşıma burada sınırın aşıldığını açıkça bildirdim” ifadesini kullandı.

Sözcü gazetesi haber metinlerinde Avrupa'nın Recep Tayyip Erdoğan'a gösterdiği tepkiyi ön plana çıkarmıştır hatta haber başlığında “çok sert tepki” şeklinde vurguda bulunmuştur. Sözcü gazetesi Recep Tayyip Erdoğan'nın Kılıçdaroğlu ve terör örgütleriyle ilgili haberlerini çerçeve dışında bırakmıştır.

3.1.2. Kemal Kılıçdaroğlu ile İlgili Gazete Temaları

3.1.2.1. Milliyet Gazetesi

a. Tek/Bir Adam

Kılıçdaroğlu oğluna kız isteyecek!/ Milliyet-24.03.2017

Demokratik parlamenter sistemden vazgeçiyoruz, yerine 'tek adam' rejimi oluşturuyoruz. Bu anayasa değişikliği, sonu belli olmayan dipsiz kuyuya benziyor. Benim için olsa dahi istemem. Demokrasiye, insan haklarına aykırı bu. Freni olmayan kamyon bu. Başkan dâhil, hiç kimsenin neredeyse denetlenme imkânı yok."

Kılıçdaroğlu: Siz hangi amaçla bu soruyu sordunuz bilmiyorum/Milliyet/16.03.1017

CHP Genel Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu, anayasa değişikliğinin devletin tüm yetkilerinin tek adama devredilmesi anlamına geldiğini belirterek, vatandaşlardan 'Hayır' oyu vermelerini istedi.

b. Ağır Veballi “Evet” Oyu

Kılıçdaroğlu ilk mitingini Amasya'da yaptı/Milliyet-15.03.2017

Bütün vatandaşlarımdan sadece bir şey istiyorum. Sandığa giderken düşünün elinizi vicdanınıza koyun. Bu işin vebalı ağırdır. Sevgili anneler size sesleniyorum. Siz freni olmayan bir otobüse çocuklarınızı bindirir misiniz? Siz nereye gittiği belli olmayan bir trene çocuklarınızı bindirir misiniz? Bu getirilmek istenen sistemin freni yoktur, çünkü hesap vereni yoktur.

Kılıçdaroğlu'ndan sert eleştiri/Milliyet-17.03.2017

Devletin yapısını ve işleyişini bir kişinin belirleyeceğini de savunan Kemal Kılıçdaroğlu, "Bir kişiye yetki veriyoruz 'al tepe tepe kullan' diyoruz olmaz. Bunun partilerle ilgisi yok. 'Evet' oyu kullanmanın vebalı ağırdır. Hepimizin oturup düşünmesi, sandığa öyle gitmemiz lazım.

c. Partizan Cumhurbaşkanı

Kılıçdaroğlu'ndan sert eleştiri/Milliyet-17.03.2017

Sandığa gidip tek adamlığa karşı çıkacaksınız. Şu sorunun cevabını hep merak ediyorum. Cumhurbaşkanı tarafsız mı olmalı? Cumhurbaşkanı partizan mı olmalı? Partizan olsun diyorsanız giden 'evet' verin. Ama partizan olmasın diyorsanız, memleketin hayrı için 'hayır' oyunu kullanın. Bunu söylüyorum."

Milliyet gazetesinden Kemal Kılıçdaroğlu'na dair haberler tek adam, ağır veballi evet oyu ve partizan cumhurbaşkanı şeklinde ön plana çıkmaktadır. Kemal Kılıçdaroğlu, başkanlık sistemiyle birlikte tek adamlık rejiminin geleceğini ve bunun da Türkiye Cumhuriyeti ve gelecek nesiller için olumsuz sonuçlar doğuracağını ve partizan cumhurbaşkanının tarafsız olamayacağını belirtiyor. Kılıçdaroğlu'nun söylemlerinde olumsuz öteki ön plana çıkıyor. Bununla birlikte Milliyet gazetesi Kılıçdaroğlu'nun referandum söylemlerini “Kılıçdaroğlu oğluna kız isteyecek!/"

Milliyet-24.03.2017” ilgisiz haber başlıkları altında haberin magazinleştirerek hedef kitlesine sunuyor.

3.1.2.2 Yeni Akit

a. PKK Destekçisi Yalancı CHP

Vatandaşın Kemal Kılıçdaroğlu'nun ayarını bozan soru!/Yeni Akit-17.03.2017

Referandumda 'hayır'ı anlatmakta zorluk çeken ve 'hayırcılara baskı yapılıyor' yalanına sığınan CHP, söylemlerine karşı çıkan vatandaşlara baskı uygulamayı sürdürüyor. Referandum öncesi Denizli Çardak'ta girdiği kahvehanede bir vatandaş Kılıçdaroğlu'na, "1915 olaylarına ilişkin sözde Ermeni soykırım iddialarına destek veren Almanya Yeşiller Partisi Eş Başkanı Cem Özdemir ile neden tokalaştınız?" diye soru yöneltti.....1915 olaylarına ilişkin sözde Ermeni soykırımı iddialarına destek veren partinin eşbaşkanları PKK'ya verdiği destekle de sık sık gündeme geliyor. Claudia Roth aynı zamanda ağaç bahanesiyle organize edilen Gezi kalkışmasında Taksim'e gelerek yaptığı kışkırtmayla da hafızalara kazınmıştı.

Kemal Kılıçdaroğlu yalana doymuyor!/Yeni Akit-20.03.2017

CHP Genel Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu 16 Nisan'da yapılacak anayasa değişikliği referandumunda hayır oylarını yükseltmek için yalanları bir bir sıralıyor. YALANLARI AVRUPALI FAŞİSTLERİ ANDIRIYOR! CHP lideri Kılıçdaroğlu'nun kendisini dinlemeye gelen seçmenlere söylediği son yalanı da "'Hayır'ın bu memleket için hayırlı tarafı vardır.

b. Ters Köşe Kılıçdaroğlu

550 vekil fazla diyen Kemal Kılıçdaroğlu'na ters köşe/Yeni Akit-17.03.2017

Türkiye'de muhalefet AK Parti'nin dediğinin tersini yapmak olarak algılanmış. Kılıçdaroğlu 550 vekil bile fazla dedi. Oysa 90'lı yıllarda Doğru Yol Partisi, Cumhuriyet Halk Partisi koalisyonu var. 450 vekili 550'ye çıkaran CHP'nin kendisi. Bunları bilmiyor mu yoksa bilerek gaf mı yapıyor bilemiyorum. Ama bugün sabah 550 milletvekili bile fazla diyen Kılıçdaroğlu'nun partisi bundan 20 sene önce 450 vekil sayısını 550'ye çıkaran parti.....

Yeni Akit gazetesi, Kemal Kılıçdaroğlu'yla ilgili haberlerinde PKK destekçisi yalancı CHP ve ters köşe Kılıçdaroğlu haber çerçeveleriyle ön plana çıkıyor. Yeni Akit Gazetesi büyük puntolarla “YALANLARI AVRUPALI FAŞİSTLERİ ANDIRIYOR!” CHP'yi ve Kılıçdaroğlu'nu hem yalancı olduğunu belirtiyor hem de faşist geçmişe sahip Almanya ile hedef kitlesine söylemsel olarak olumsuz yüklemde bulunuyor. Yine Yeni Akit gazetesi uslamlama yöntemiyle kanıtlar sunarak Kılıçdaroğlu'nun yalancı olduğunu vurguluyor.

3.1.2.3.Sözcü Gazetesi

a. Tek Adam Vesayeti

Kılıçdaroğlu'ndan canlı yayında önemli açıklamalar/Sözcü-10.04.2017

“TEK ADAM REJİMİ OLSUN DİYORSANIZ ÇIKIN BUNU SÖYLEYİN”

Eğer siz kandırılırsanız 24 saat içinde Türkiye Cumhuriyeti’ni ayrı bir kuruma emanet edebilirsiniz? Böyle bir yetki kime verilmiştir dünya tarihinde. Biz bu yetkileri bir kişiye verelim mi, vermeyelim mi? ‘Tek adam rejimi olsun’ diyorsanız çıkın bunu söyleyin gerekçelerini sayın. Kışlaya siyaset girmesin diyorum. Adliyeye siyaset girmesin diyorum. Bunlar bizim aleyhimize. Oysa biz bir arada olmak zorundayız. Kimlik siyaseti yapmayalım din üzerinden siyaset yapmayalım. Ben bunları savunuyorum.

Kılıçdaroğlu'ndan önemli açıklamalar/Sözcü-12.04.2017

Bana 600 milletvekilini anlatmalarını isterim. Sayıyla değil, parlamentonun yetkisi önemlidir. Devletin yapısıyla ve işleyişiyle ilgili güç tek kişiye veriliyor. Sayın cumhurbaşkanının, başbakanın ve Bahçeli’nin çıkıp bana anlatmaları lazım.

b. Neden Hayır

Kılıçdaroğlu'ndan 18 maddeye tek soru ‘neden’/Sözcü-14.04.2017

Anayasa Maddelerini tek tek okuyan Kılıçdaroğlu verilen yetkileri sayarak neden diye sordu. Hükümetin hiçbir soruya yanıt vermediğini vurgulayan Kılıçdaroğlu konuşmasını ‘hep birlikte hayır diyerek demokrasi destanı yazacağız. Buna inanıyorum’ diyerek bitirdi.

c. Tarafsız/Partili Cumhurbaşkanı

Kılıçdaroğlu: Vicdanınızla oy kullanın/Sözcü-24.03.2017

Partinin genel başkanı tarafsız olur mu? Devletin tarafsızlığı olmayacak. Vatandaş tarafsız devletle muhatap olmak ister. O zaman devlet, vatandaşın devleti olur.

Kılıçdaroğlu'ndan canlı yayında önemli açıklamalar/Sözcü-10.04.2017

“BANA BÖYLE BİR ÖRNEK GÖSTERSİNLER”

Cumhurbaşkanlığı makamı bizim ortak paydamızdır. 80 milyonu temsil eder. O makam bir partinin makamı haline gelirse 80 milyonu temsil edemez. Bana böyle bir örnek gösterebilirler.

Kemal Kılıçdaroğlu ile ilgili haberler Sözcü gazetesinde tek adam vesayeti, neden hayır, partili cumhurbaşkanı çerçeveleri dahilinde ön plana çıkmaktadır. Sözcü gazetesi, Kılıçdaroğlu’nun haberler başlıklarında “önemli” vurgusunda bulunarak haberin önemini arttırmaktadır. Kılıçdaroğlu başkanlık sistemi ile rejim değişikliğinde tek adamlığın ön plana çıkacağını, hatta her şeyin tek adam tarafından yönetileceği, hata yaptığında ise “kandırıldım” diyerek sorumluluk almayacağını, demokratik, sağlıklı ve adil bir sistemin olmayacağını, partili cumhurbaşkanının bütün halkı temsil

edemeyeceğini ve 18 maddenin itiraz gerekçelerini belirterek tek kişiye neden yetki verilmemesi gerektiğini belirtiyor.

3.1.3. HDP İle İlgili Gazete Temaları

3.1.3.1. Milliyet Gazetesi

a. Neden Hayır

Hdp'nin Diyarbakır Mitingi/Milliyet-15.04.2017

Buldan, "Yarın 18 maddeden oluşan bir anayasa taslağına Türkiye halkaları ve Kürtler iki tercihten birini seçecek. Bu taslağı ya 'Evet' diyecek ya da 'Hayır' diyecek. Ancak biz niye 'Hayır' dedığımızı çok açık ve net bir şekilde söylüyoruz.

b. HDP'nin İlgi Görmeyen Mitingleri

Aydın'da Hdp'nin 'Hayır' Mitingi Beklenen İlgiyi Görmedi/Milliyet-02.04.2017

Halkların Demokrasi Partisi (HDP) tarafından Aydın'da düzenlenen 'Hayır' mitingi beklenen ilgiyi görmedi. Mitinge çevre illerden de gelenler olmasına rağmen katılım düşük oldu. Aydın Kent Meydanı'nda saat 15.00'te başlayıp 17.00'de bitecek şekilde planlanan miting vaktinden önce tamamlandı.

Milliyet gazetesinin HDP'yle ilgili haberleri incelendiğinde, haber metinlerinde hayır ve ilgi görmeyen HDP mitingleri çerçeveleri belirlenmiştir. Ancak Milliyet gazetesi HDP'nin referandumla ilgili haber başlıklarını nötr ve olumsuz çağrışımlar mevcuttur. Hatta katılım olmadığı için mitinglerin daha kısa sürede sona erdiği bile yer almaktadır. Dolaylı olarak da Milliyet gazetesinin HDP haberlerinde, HDP'nin referandumda "hayır"ı tercih ettiği için destek görmediği gözlemlenmektedir.

3.1.3.2.Yeni Akit Gazetesi

a. HDP'nin Evet Yalanı

HDP referandumda 'evet' diyor yalanı/Yeni Akit-23.03.2017

Sosyal medyada paylaşılan ve HDP'nin referandumda evet diyeceği iddia edilen bir görselin çarpıtma olduğu ortaya çıktı. Eş başkanları terör örgütü PKK'ya verdiği destekten dolayı tutuklanan HDP'nin de "hayır" demesinden rahatsız olan sosyal medya kullanıcıları, "referandumda HDP evet diyor" algısı oluşturmak için, HDP'nin 2015 genel seçimlerinde kullandığı bir afişi sanal mecralarda yaymaya başladı.

b. Küstah HDP'liler

HDP'li vekilden küstah sözler: 'Evet' çıkarsa.../Yeni Akit-27.03.2017

Terör örgütü PKK'nın siyasi kanadı HDP'nin Genel Başkan Yardımcısı ve Bingöl Milletvekili Hişyar Özsoy, referanduma yönelik skandal bir açıklamada bulunarak "Evet çıkarsa tanımayacağız" dedi. .... Özsoy, TBMM'de düzenlediği basın toplantısında,

referandum yaklaşırken anket sonuçlarında "evet"i bulamayan iktidarın, her türlü hile, manipülasyon ve ikiyüzlülükle kampanyada başarılı olmaya çalıştığını iddia etti.

Yeni Akit gazetesinin 16 Nisan referandum sürecinde HDP'yle ilgili haberleri küstah HDP'liler ve HDP'nin evet yalanı şeklinde olumsuz biçimde ön plana çıkmaktadır. Yeni Akit gazetesi, HDP'nin kamuoyunda referandumda evet oyunu savunduğu şeklinde yanlış bir algı oluşturmak istediğini ve HDP'nin PKK ile olan bağlantısı vurgulanmıştır.

3.1.3.3.Sözcü Gazetesi

a. Onurlu Hayırcılar

Tunceli Haberi: HDP'li Yıldırım: 'Hayır' dersek, kalıcı ve onurlu bir barışın kapısını aralamış oluruz/Sözcü- 23.03.2017

HDP'li Yıldırım: 'Hayır' dersek, kalıcı ve onurlu bir barışın kapısını aralamış oluruz. HDP Grup Başkanvekili Ahmet Yıldırım, 16 Nisan'a yapılacak halk oylamasında verilecek 'Hayır' oylarının, kalıcı bir barışın kapısını aralayacağını söyledi. Yıldırım, "Hayır dersek, bizim günümüzü karartan, gönümüzü daraltan ve yüreğimizi sızlatan bu ölümlere dur demiş oluruz" dedi.

b. Barış, Özgürlük, Adalet İçin Evet

Sanlıurfa Haberi: Baydemir: Her kışın sonu bahardır/Sözcü-13.04.2017

Baydemir: Her kışın sonu bahardır. Bir tek şey var. Bu halk onurlu bir barış, özgürlük, adalet istiyor. Dilini, kimliğini istiyor. Ey zalimler bir gün mutlaka yargılanacaksınız. Bugün Hakkari halkının vicdanında mahkum olan zalimler, gün gelecek insanlık ailesinin vicdanında da mahkum olacaklar' dedi.

Sırnak Haberi: Baydemir: Şarkı yasağını direniş ışığıyla protesto ediyoruz/Sözcü-30.03.2017

Baydemir, parti binasında konuştu. Kürt meselesinin tek çözümünün 2013 ile 2015 döneminde olduğu gibi barış ve diyalogla çözülebileceğini öne süren Baydemir, "O da Sayın Öcalan'ın açtığı barış yolunda, müzakere yolunda, diyalog yolunda sonuca ulaşmaktır.

c. Tek Adam Ve Saltanata Hayır

Ankara Haberi: Başkentte HDP'den 'hayır' mitingi. Başkentte HDP'den 'hayır' mitingi/Sözcü-09.04.2017

HDP'Lİ ÖNDER: ŞİMDİYE KADAR TEK ADAM DEĞİL MİYDİ

Bin Beş Yüz polisin görev yaptığı mitingde konuşan HDP Ankara Milletvekili Sırrı Süreyya Önder, 16 Nisan'da yapılacak olan referandum için 'hayır' oyu istedi. Önder, 'Yok anayasamış, yok tek adammış, çift adammış; sanki şimdiye kadar tek adam değil miydi İkinci bir adam mı bıraktılar yanlarında

İzmir Haberi: HDP'li Doğan: Karanlık bir rejim bizi bekliyor. HDP'li Doğan: Karanlık bir rejim bizi bekliyor/Sözcü-01.04.2017

...Dolayısıyla 15 yıldır AKP hükümetinin bize neler getirdiğini zaten bizler ya da neler getireceğini yaşayarak gördük. Otoriter rejim, siyasi, ekonomik ve askeri bütün yetkinin tek adamda toplanması demek.

Sözcü gazetesinde HDP'ye dair referandumla ilgili haberler onurlu hayırcılar, barış-özgürlük için evet ve tek adam ve saltanata hayır şeklinde ön plana çıkmaktadır. Sözcü gazetesi haberlerinde HDP'nin hayır propagandasında “onur” sözcüğünü kullanarak hayır oyunun barış ve özgürlük getireceğini vurgulayarak olumlu bir çerçeveye dahilinde sunmuştur. “Hayır” sözcüğü saltanat ve tek adam sıfatlarıyla bütünleştirilmiş.

Gazetelerin liderlerle ilgili referandum ve 16 Nisan anayasa referandum çalışmalarının niteliksel içerik analizi incelendiğinde, gazetelerde liderlerle ilgili farklı temaların çerçvelendiği gözlemlenmiştir. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın söylemleriyle ilgili toplam 58 haberde Milliyet gazetesinde “yalancı Kılıçdaroğlu, 16 Nisan dönüm noktası, düşman Avrupa”, Sözcü gazetesinde “Avrupa'nın Erdoğan'a tepkisi”, Yeni Akit gazetesinde, “yalancı Kılıçdaroğlu, FETÖ'cu CHP, bugün günü 16 Nisan” şeklinde temalar ön plana çıkmaktadır.

Gazetelerde Kılıçdaroğlu'yla ilgili 59 adet referandum haberinde Milliyet gazetesi “tek adam, ağır veballi evet oyu”, Yeni Akit gazetesi “yalancı CHP, ters köşe Kılıçdaroğlu, PKK destekçisi CHP”, Sözcü gazetesi “tek adam ve neden hayır” temalarının çerçvelendiği görülmektedir.

HDP ve Osman Baydemir'le ilgili 54 adet referandum haberi incelendiğinde Milliyet gazetesi “neden hayır, HDP'nin ilgi görmeyen mitingleri”, Yeni Akit Gazetesi'nde “HDP'nin evet yalanı, küstah HDP'liler”, Sözcü gazetesinde “onurlu hayırcılar, barış-özgürlük-adalet için evet, tek adam ve saltanata hayır” temalarının çerçvelendiği gözlemlenmiştir.

Bu araştırmada aynı zamanda gazetelerin niteliksel içerik analizle birlikte ortaya çıkan çerçevelerde liderlerin referandum çalışmaları kapsamında referandum söylemlerini hangi temalar üstüne inşa ettikleri de ortaya çıkmaktadır. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan referandum çalışmalarında düşman Avrupa, terörist FETÖ-PKK vb. terör örgütleri, Türkiye'de yapılan yatırımlar, yalancı Kılıçdaroğlu üstüne inşa ederken, Kemal Kılıçdaroğlu anayasa değişikliğindeki 18 maddeye neden hayır denilmesi gerektiği, tek/bir adam vesayeti, evet oyunun ağır vebali üstüne

yoğunlaşmış, HDP ve Osman Baydemir de demokrasi-özgürlük-adalet için ve tek adama hayır temasını savunmuştur.

3. Niceliksel İçerik Analizi

Çalışmada nicel bulgular bölümünde, 16 Nisan referandum haberlerinin gazetelere göre dağılımı, gazetelerin iktidar haberlerindeki çerçevesi ile HDP ve CHP haberlerinde kullanılan çerçevelere yer verilmiştir. Gazetelerde referandum haberlerinde hangi çerçevelerin hakim olduğunu bulmak için yapılan ön araştırmada en sık tekrar eden kelimeler bulunmuştur. Tekrar eden kelimeler iki ana çerçeveyi oluşturacak şekilde gruplanmıştır. Bunlar: “*gazetelerin iktidar çerçevesi*” ve “*gazetelerin muhalefet çerçevesi*” dir. Gazetelerin iktidar çerçevesini oluşturan kelimeler “*darbe-15 Temmuz-FETÖ, terörist-PKK-YPG-İmraltı-Kandil, 16 Nisan, evet, hayır, yalancı Kılıçdaroğlu, Avrupa-hain Avrupa, yatırımlar*”, gazetelerin muhalefet çerçevelerini oluşturan kelimeler ise “*evet, hayır, darbe/15 Temmuz/FETÖ, demokratik parlamenter sistem, anayasa değişikliği, özgürlük-barış, tek adam*”dır.

Tablo.1: Gazetelere Göre Liderlerin Referandum Haberlerinin Dağılımı

	Milliyet	Sözcü	Yeni Akit	Toplam
Cumhurbaşkanı Tayyip Erdoğan	20	14	24	58
Kılıçdaroğlu	14	18	27	59
HDP	14	25	15	54
Toplam	48	57	66	171

Gazetelere göre liderlerin referandum haberlerinin dağılımına bakıldığında, referandumla ilgili en çok haberi (66 haber) Yeni Akit gazetesinin, en az haberi (48 haber) Milliyet gazetesi yapmıştır. 15 Mart 2017-16 Nisan 2017 tarihleri arasında taranan Milliyet, Sözcü ve Yeni Akit gazetesinde en çok haber (59 haber) Kılıçdaroğlu'yla ilgili, en az haber (54 haber) HDP ve Osman Baydemir hakkında yayınlanmıştır.

Tablo.2: Gazetelerin İktidar Çerçevesi

	Milliyet	Sözcü	Yeni Akit
Haberlerde kullanılan kelime sayısı	31.391	6.398	6.178
Darbe/15 Temmuz/FÖTO	119	4	31
Terörist, PKK, YPG, İmralı, Kandil	105	16	14
16 Nisan	89	8	20
Evet	109	14	39
Hayır	135	41	28
Yalancı Kılıçdaroğlu	46	15	4
Avrupa/Hain Avrupa	90	7	4
Yatırımlar	12	4	1

Milliyet, Sözcü ve Yeni Akit gazetelerinin haberlerinde Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın 15 Mart 2017-16 Nisan 2017 tarihleri arasındaki söylemleri bağlamlarla birlikte ele alındığında yapılan çerçevelenmeler ve vurgulanan kelime tercihleri daha net şekilde incelendiğinde ortaya çıkmaktadır. Gazeteler, 154 defa darbe/15 Temmuz ve FETÖ vurgusunda bulunmuşlardır. 15 Temmuz'da ülkemizde gerçekleşen darbe girişimi referandum seçimlerinde dile getirilen temel argümanlardan birisi olmuştur.

Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, “terörist, PKK, YPG, İmralı, Kandil ve FETÖ” yu terör örgütleri olarak ilan ederek bunların da referandumda “hayır”ı desteklediklerini ve “hayır” ın olumlu bir tercih olmadığını vurgulamaktadır. Haberlerin çerçevesine bakıldığında 145 adet kelime bu ifadelerden oluşmaktadır.

Hayır diyenler kimler? Kandil'de PKK'nın elebaşı hayır diyor, İmralı'daki hayır diyor, Pensilvanya' daki o alçak hayır diyor, Batı'daki faşistler hatta milletvekilleri hayır diyor, Ülkemde de kimlerin hayır dediğini biliyorsunuz. CHP, HDP ne yazık ki Saadet'in başındaki bazı takım da 'hayır' diyor. Ama ben Saadet'e gönül vermiş kardeşlerimi ayırıyorum, aynı şekilde MHP içindeki vatansever kardeşlerimi de tefrik ediyorum./Milliyet-03.04.2017.

Gazetelerin haber çerçevesinde 117 defa “16 Nisan” vurgusu yapılmıştır. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan 16 Nisan'ı “kurtuluş günü, dönüm noktası, 15 Temmuz'da başlatılan işin bitirileceğini, yatırımların hızla artacağı, modern bir Türkiye için sıçrama anı olduğu” şeklinde olumlu yüklemelerde bulunarak kamuoyu referandumda evet oyu için ikna edilmeye çalışılmaktadır.

16 Nisan anayasa referandum oylamasının kilit noktası “evet” ve “hayır” oylarıdır. Gazetelerin haberlerinde Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın

söylemleri incelendiğinde 162 kez evet, 204 defa hayır denildiği ortaya çıkmıştır. Ancak “evet” oyu Ak Parti ile özdeşleştirilmiş, düşmanlara ders, yatırımların devamı, ekonomide sıçrama, Avrupa’yı dize getirme şeklinde anlamlandırmalarda bulunmaktadır. “Hayır” oyu ise, teröristlerin tercihi, anketlerde düşük çıkan oran, Türkiye’deki yatırımlara karşı olan şekilde yorumlanmıştır.

"Giresun'a üniversiteyi kim kazandırdı? Giresun'da üniversite var mıydı? Niye? İstedik ki Giresunlu kardeşlerimiz ülkenin başka yerlerine gitmesin, burada okuyabilsin. 70 kişilik, 80 kişilik dersliklerde değil, 30 kişi altında dersliklerde okusun, bunları yaptık. Kitapları sıralarınızın üzerinde buldunuz mu? İşte 'evet'çi budur, 'hayır'cı ise yokluktur, 'hayır'cılar sefalettir, 'hayır'cılar ne yazık ki Kandil'dir, İmralı'dır. 'Hayır'a ne yazık ki kim talimat veriyor, Pensilvanya'dan Feto, 'Hayır deyin' diyor.'" / Milliyet-13.04.2017

Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, Kemal Kılıçdaroğlu’nun halkı referandumda “hayır” oyu vermek için referandumdaki anayasa değişikliği maddelerine karşı yaptığı yorumların doğru olmadığını, kendisinin SGK müdürü iken iyi bir yönetim sergilemediğini belirtmektedir. Gazetelerde “yalancı Kılıçdaroğlu” sıfatı 65 kez yinelenmektedir.

Avrupa, Avrupa Birliği, Almanya ve Hollanda referandum çalışmaları boyunca hain, teröristleri himaye eden, Türkiye’yi 54 yıldır kapısında bekleten, Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’ın ölümünü isteyen, Türkiye’nin kredi notunu düşüren ve “hayır” oyunu destekleyen dış kuvvetler olarak anlamlandırılmıştır. Gazetelerde 101 kelimedede Avrupa, Avrupa Birliği, Almanya ve Hollanda ile ilgili olumsuz yüklemelerde bulunulmuştur.

Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’ın referandum çalışmalarındaki söylemlerinde kamuoyunu “evet” vermeye ikna etmek için referandumda anayasa değişikliğiyle ilgili oylanacak 18 maddeden ziyade Türkiye’deki yatırımlardan bahsetmiştir. Eğer referandumda evet oyu çıkarsa yatırımların devam edeceği, hayırcıların yatırımlara karşı olan grup olduğu şeklinde yorumlar mevcuttur.

Tablo 3. Gazetelerin HDP Haberlerinde Kullanılan Çerçeveler.

	Milliyet	Sözcü	Yeni Akit
Haberlerde kullanılan kelime sayısı	1.756	7.994	2.505
Evet	3	22	10
Hayır, hayırlısı	22	100	22
Darbe/15 Temmuz/FETÖ	8	40	-

Demokratik, parlamenter sistem	3	18	-
Anayasa değişikliği	5	21	4
Tarafsızlık	-	-	-
Özgürlük-Barış	3	22	2
Tek Adam	-	11	-

Referandum haberlerinin yazılı ve görsel basındaki haberleri incelendiğinde Sözcü, Milliyet ve Yeni Akit gazetelerinde muhalefet ve iktidar haberlerinin farklı çerçeveler dahilinde sergilendiği ortaya çıkmıştır.

HDP'nin referandum haberleri incelendiğinde “evet” kelimesi üç gazetede 35 defa vurgulanırken, “hayır” kelimesi 144 defa vurgulanmıştır. “Evet” kelimesi anlam olarak idamın getirilmesi ve ülkenin kutuplaştırılmasıyla; “hayır” kelimesi de bağımsızlık, tek kuvvete karşı gelme, çok dillilik, çeşitlilik anlamında kullanılmıştır. Hayır oyu vererek Kürt halkı varlığını daha özgür biçimde idame ettirecektir.

HDP' ile ilgili haberlerde en çok Sözcü gazetesinde darbe/15 Temmuz/FETÖ ile ilgili vurgu yapılmıştır. Milliyet gazetesinde ise sadece 8 kez bu konulara değinilmiştir.

HDP, referandum söylemleri çerçevesinde demokratik, parlamenter sistemin üzerinde duruyor, hayır oylarının Türkiye'yi daha demokratik bir ülke yapacağını vurguluyor.

Sözcü gazetesi 18 kelime ile HDP'nin demokratik ve parlamenter sistem öngörüsünü en çok yineleyen gazetedir.

HDP' ye göre referandumda Anayasa değişikliğini, “deli gömleği, tekçilik, faydasız bir çalışma, kadınların dahil olmadığı” şeklinde yorumlamaktadır. HDP'nin Anayasa değişikliğine dair söylemleri en çok 21 kelime ile Sözcü gazetesinde yer almaktadır.

HDP' ile ilgili haberlerde “tarafsızlık” ile ilgili gazetelerde herhangi bir ibareye rastlanmamıştır. Bununla beraber, “özgürlük ve barış” üstüne en çok kelime yine Sözcü gazetesinde yer almaktadır. HDP tarafından referandum sürecinde “hayır” oyu özgürlük ve barış ile temsil edilmiştir.

HDP, haberlerinde “tek adam” vurgusuna 11 kelime ile Sözcü gazetesi yer vermiştir. Diğer gazeteler HDP'nin referandum sürecindeki haberlerinde “tek/bir adam” kelimesine hiç yer vermemiştir.

Tablo 4. Gazetelerin CHP Haberlerinde Kullanılan Çerçeveler.

	Milliyet	Sözcü	Yeni Akit
Haberlerde kullanılan kelime sayısı	13.689	10.257	6.808
Evet	55	35	30
Hayır, hayırlısı	90	46	44
Darbe/15 Temmuz/FETÖ	19	36	35
Demokratik, parlamenter sistem	28	3	5
Anayasa değişikliği	-	36	13
Tarafsızlık	5	5	-
Özgürlük-Barış	9	6	2
Tek Adam	36	33	6
Toplam	242	200	135

Gazetelerin CHP haberlerinde kullandığı çerçeveler incelendiğinde, “evet” kelimesi en çok Milliyet gazetesinde, en az da Yeni Akit gazetesinde bulunduğu görülmektedir. Ancak “evet” kelimesi Milliyet ve Sözcü gazetesinde ağır vebalinin olduğunun, kötü sonuçlara yol açacağını, neden evet denilmesi gerektiğinin iktidar tarafından açıklanmadığı ve halkın kandırıldığı şeklinde yorumlanmaktadır. Haberlerde “hayır kelimesi ise 180 defa yinelenmektedir. Hayır kelimesi, onurlu, gelecek garantili, alın teri, demokrasi vb. pozitif atıflarla anlamlandırılmaktadır.

Gazetelerin “15 Temmuz, darbe ve FETÖ” haberlerine bakıldığında Yeni Akit gazetesi Kılıçdaroğlu’nu 15 Temmuz’da darbe esnasında gizlenmekle, bir dizi telefon görüşmesi yaptığını, kaçtığını vb. şekillerde yorumlamaktadır. Sözcü ve Milliyet gazetelerinde bu kelimeler “darbenin kontrollü olduğu, siyasi ayağının ortaya çıkmadığı, Kılıçdaroğlu’nun 15 Temmuz gecesi darbeye karşı duruş sergilediği” vurgulanmaktadır.

CHP’yle ilgili demokratik sistemle ilgili çerçevelenmede bu konu üstünde en çok duran gazete 25 kelime ile Milliyet Gazetesi olmuştur. Kılıçdaroğlu, 16 Nisan’daki referandum ile demokratik sistemden vazgeçildiği, en iyi yönetim şeklinin demokratik sistem olduğu belirtilmektedir.

Gazetelerde anayasa değişikliğiyle ilgili en çok haber Sözcü gazetesinde 36 haber ile yer almıştır. Anayasa değişikliğinin Türkiye’nin parti devletine getirilmek istendiği, inandırıcı olmadığını, yetkinin tek kişiye verildiğini, Türkiye için büyük bir risk olduğu vb. şekillerde olumsuz anlamlandırmalarda bulunmaktadır.

Milliyet ve Sözcü gazetesi tarafsızlık, Cumhurbaşkanı’nın tarafsız olması gerektiğini 10 kelimedede vurgularken Yeni Akit gazetesi bu konu üstünde herhangi bir

yorumda bulunmamıştır. Yine özgürlük ve barış söylemleri Kemal Kılıçdaroğlu'nun söylemlerinde 15 kelime ile çok fazla yer etmemiştir.

Kemal Kılıçdaroğlu'nun haberlerinin önemli çerçevelerinden birisi “tek/bir adam” çerçevesidir. Tek adam çerçevesi, Milliyet ve Sözcü gazetelerinde toplamda 69 kez vurgulanmıştır. Tek adam gazetelerde “yetkinin tek adama devredilmesi, tek adam rejiminin referandum ile oluşturulması, tek adamlığın referandum ile getirileceği, bütün yetkilerin tek adama devredileceği, Atatürk'e bile verilmeyen yetkilerin tek adama verileceği” şeklinde yorumlar öne çıkmaktadır.

SONUÇ

Bu makale, Türk basınında önemli üç gazetenin 16 Nisan referandum haberlerinde liderlerin söylemlerinin çerçeveleme tercihlerini karşılaştırarak analiz etmiştir. Gazetelerin iktidar haberleri çerçevesinde, 15 Temmuz-darbe, terörist-PKK-YPG, hayır-evet ve Avrupa temaları ön plana çıkmaktadır. HDP ile ilgili haberlerde hayır, darbe-15 Temmuz, barış ve özgürlük çerçeveleri, CHP haberlerinde ise hayır, tek adam, ağır vebali evet, darbe-15 Temmuz-FETÖ çerçeveleri vurgulanmıştır.

Yeni Akit gazetesi HDP'ye ve CHP'ye karşı olumsuz çerçeveler “yalancı Kılıçdaroğlu, HDP'nin evet yalanı, ilgi görmeyen HDP mitingleri, PKK destekçisi CHP” inşa ederken, Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan ile ilgili haberler “referandum resti, evet oylarının önde gittiği, referandum anketleri vb.” olumlu çerçevelerde kamuoyuna sunulmuştur.

Bu araştırmada aynı zamanda, gazetelerin niteliksel içerik analizle birlikte ortaya çıkan çerçevelerde liderlerin referandum çalışmaları kapsamında referandum söylemlerini hangi temalar üstüne inşa ettikleri de ortaya çıkmaktadır. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan referandum çalışmalarında düşman Avrupa, terörist FETÖ-PKK vb. terör örgütleri, Türkiye'de yapılan yatırımlar, yalancı Kılıçdaroğlu üstüne inşa ederken, Kemal Kılıçdaroğlu anayasa değişikliğindeki 18 maddeye neden hayır denilmesi gerektiği, tek/bir adam vesayeti, evet oyunun ağır vebali üstüne yoğunlaşmış, HDP ve Osman Baydemir de demokrasi-özgürlük-adalet için ve tek adama hayır temasını savunmuştur.

Çalışma neticesinde gazetelerin, kamusal sorunların tartışılmasında farklı çerçeveler kullanarak, referandumla ilgili bazı temaları ön plana çıkarıp diğerlerini geri planda tutan, siyasi konular hakkında nasıl düşünüp konuşacağımıza karar veren

yayın organları olduğu ortaya çıkmıştır. Bu nedenle araştırmanın derinleştirilmesi için çalışmanın devamında gazetelerin farklı çerçeveler kullanmalarına sebep olan etkenlerin betimlenmesi amacıyla yayın organlarının siyasi ve ideolojik duruşları, iktidar ve muhalefet partileriyle mevcut olan ilişkilerinin araştırılması ön görülebilir. Çünkü olaylar, olgular ve sorunlar tarihsel, sosyal, ekonomik ve siyasi bağlamlarda tartışıldığında basın yayın organlarının da haberleri çerçeveleme biçimleri altında yatan nedenlerin daha net ortaya çıkarılması mümkün olabilir.

KAYNAKÇA

- CARRAGEE M, Kevin and ROEFS, Wim. (2004). The Neglect of Power in Recent Framing Research, *Journal of Communication*, 54 (2), s. 214-233.
- ÇAM, Esat. (2011). *Siyaset Bilimine Giriş*, İstanbul: Der Yayınları.
- ENTMAN, M. Robert. (1991). Framing U.S Coverage of International News: Contrasts in Narratives of The KAL and Iran Air Incidents, *Journal of Communication*, 41(4), 6-22.
- ENTMAN, M. Robert. (1993). Framing: Toward Clarification of a Fractured Paradigm, *Journal of Communication*, 43 (4), s. 51-58.
- GÜRAN, Salih ve ÖZARSLAN Hüseyin. (2013). Çerçeveleme Teorisinin Halkla İlişkilerde Kullanımı, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 34, s. 299-314.
- KILIÇ, Seyfi. (2011). Tekel Eylemi Haberlerinde Çerçeveleme: Türk Yazılı Basını Örneği, *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, Bahar, 32, s. 1-35.
- ÖZARSLAN, Hüseyin. (2014). Türk Basınında 2014 Olaylarının Çerçevenmesi, *Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi*, 8 (3), s. 122-139.
- YAĞAN, Uğur. (2015). Muhafazakâr Basının İfade Özgürlüğü ile İmtihanı: Charlie Hebdo Katliamının Zaman, Sabah ve Yeni Şafak Gazetelerinde Çerçevenmesi, *Mülkiye Dergisi*, 39 (4), 43-71.
- YAYLAGÜL, Levent. (2013). *Kitle İletişim Kuramları Egemen ve Eleştirel Yaklaşımlar*, Ankara: Dipnot Yayınları.

TEKİNALP, Şermin ve UZUN, Ruhdan. (2009). İletişim Araştırmaları ve Kuramları, İstanbul: Beta Yayınları.

TOKGÖZ, Oya. (2015). İletişim Kuramlarına Anlam Vermek Başlangıcından Günümüze Anglo-Amerikan İletişim Kuramı, Ankara: İmge Yayınları.

<http://www.cnnturk.com/video/turkiye/anayasa-degisikligi-maddeleri-tam-metni-yeni-anayasa-maddeleri-nelerdir/> Erişim Tarihi: 06.06.2017

<http://www.haberturk.com/gundem/haber/1438101-2017-referandum-secim-ne-zaman/> Erişim Tarihi: 31.05.2017

<http://www.milliyet.com.tr/>Erişim Tarihi: 08.06.2017

<http://www.sozcu.com.tr/>Erişim Tarihi: 09.06.2017

<http://www.yeniakit.com.tr/>Erişim Tarihi: 10.06.2017